
Олексій Штепа

ШТЕПА Олексій Олександрович – старший викладач кафедри правознавства, здобувач кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – теорія та практика правової ментальності.

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

У статті розкривається феномен правової ментальності, закономірності її виникнення, функціонування, подається її загальна характеристика та структура.

Ключові слова: ментальність, правова ментальність, закономірності феномену правової ментальності, суспільство.

Здобуття Україною незалежності стало однією із найбільших геополітичних подій ХХ ст., знаменувало формальний кінець Радянського Союзу, відбулося як явище світоглядного характеру, що вимагає наукового осмислення на основі нових концептуальних підходів. Відновлення української держави і розбудова державності повертають українців до власних державницьких традицій, державотворчого процесу, до незнищеної ідеї самостійної та соборної України.

Характер та лад людського мислення, що реалізується на рівні свідомості, але ґрунтується на структурних рівнях сфери підсвідомого, що включають у себе архетипи як окремої особистості так і людського досвіду етносу в цілому, утворює такий феномен як ментальність. Це соціалізовані але мало усвідомлені правила, традиції, мовні стереотипи, елементи світогляду.

У науковій літературі існує багато визначень терміна «ментальність». До кінця 20-х рр. ХХ ст. у гуманітарній науці був закладений фундамент для подальших досліджень феномена «mentalete». Сам термін «менталітет» був уведений представником культурно-антропологічного напрямку – етнологом Л.Леві-Брюлем (1857-1939) і засновниками історіографічної школи «Аннали» М. Блоком (1886-1944) і Л. Февром (1878-1956). Менталітет спочатку позначав наявність у представників певного суспільства загального «розумового інструментарію», своєрідного «психологічного оснащення», що дає можливість індивідуально сприймати й усвідомлювати своє природне й соціальне оточення, а також самих себе. Згодом термін «менталітет» став використовуватися

© О. О. Штепа, 2014

й для описання в узагальненому вигляді властивостей та особливостей організації соціальної й політичної психології людей, зокрема політичної свідомості й самосвідомості. Потрібно звернути увагу на те, що, починаючи з Л. Леві-Брюля, категорія «mentalete» (ментальність) стала вживатися не стільки для характеристики особливостей типу мислення якого-небудь соціального об'єднання або етнічної спільності, скільки для відображення її специфіки в рамках конкретної історичної епохи. Зокрема, проблеми ментальності первісної епохи розробляв Б. Маліновський, К. Леві-Стросс. Вивченням ментальностей людей інших історичних періодів займалися засновники і послідовники французької історичної школи «Аннали», а також представники інших наукових течій.

О. Г. Усенко запропонував визначати ментальність як «універсальну здатність індивідуальної психіки зберігати в собі типові інваріантні структури, у яких виявляється приналежність індивіда до певного соціуму і часу». Своє конкретно-історичне втілення ментальність знаходить у безлічі менталітетів різних епох і народів.

В. В. Козловський визначав ментальність, з одного боку, – як «спосіб повсякденного відтворення, збереження звичного укладу життя і діяльності». З іншого боку, як «якість або групу властивостей, а також сукупність когнітивних, афективних і поведінкових характеристик мислення індивіда або групи» [1, с. 38-39].

Н. Гнасевич зазначає, що «ментальність – характеристика специфіки сприйняття і тлумачення світу в системі духовного життя того чи іншого народу, нації, соціальних суб'єктів, що уособлюються певними соціокультурними феноменами, рівень індивідуальної та суспільної свідомості, що втілює константи життєвих настанов і моделей поведінки, емоцій, налаштувань та культурних традицій певних соціумів».

Д. Чижевський уважав, що ментальність народу відзначається національним світоглядом, виділяв чинники, які характеризують національний тип (народна творчість, яскрава епоха пробудження національної свідомості, видатні представники народу тощо). М. Шегута наголошує на таких рисах українства, як почуття спорідненості з рідною землею, делікатність, емоційність, селянскість, працелюбність.

На думку В. Храмової, ментальність – це спільне психологічне оснащення представників певної культури, завдяки чому свідомість інтегрує різноманітні враження у певне світобачення [2, с. 15]. А. Бичко та І. Бичко пов'язують ментальність з основними характерологічними особливостями народу та з історичними умовами його розвитку, відводячи належне українській інтелігенції [3, 4].

І. Грабовська наголошує, що «на відміну від ідеології чи масової психології, ментальність не можливо виміряти й описати в чітко вира-

жених параметрах, вона не підлягає вичерпному соціологічному аналізу. Не даремно її ототожнюють з народною душею, чимось невимірним, невловимим, але існуючим на рівні духовної данності» [5, с. 3].

У даний час визнається, що менталітет – це напрям думок, загальна духовна настроєність, відносно цілісна сукупність думок, вірувань, навичок духу, що створює картину світу й закріплює єдність культурної традиції. Категорію «менталітет» можна розуміти як у вузькому, так й у широкому значенні. У вузькому – це мова, слова. У широкому – додаються ритуали, звичаї, музика, спів, мистецтво [1, с. 39].

Різновидом ментальності як соціального феномену є правова ментальність, що формується під впливом права, правових звичаїв, принципів, і являє собою ті відповідні правові стереотипи, які тим сильніші, чим більш засвоєними є цінності певного суспільства, його прошарків, окремих спільнот. Феномен ментальності є у певному значенні протиположною правової культури. Якщо розглядати його як регулятор людської поведінки, то за відсутності розвинутої правосвідомості саме ментальність приймає на себе функції регуляції правової поведінки.

Правова ментальність є малодослідженим явищем, яке хоча й пов'язане з правовою свідомістю та правовою і політичною культурою, але слугує людині на протиположності свідомості та культури. Тому для того, щоб чітко розуміти характер таких взаємодій, характер і витоки національних особливостей, необхідна розробка і опрацювання теорії і практики ментальних процесів. Навіть у фаховому середовищі не завжди усвідомлюється те, що способи впливу права, його вимог реалізуються через дотримання норм та принципів, здійснення правових ролей, реальну участь громадян у відносинах між державою та державними інституціями. Зазначений вплив права на суспільні відносини полягає у виробленні постійних багатовекторних каналів спілкування громадян і публічних інституцій з приводу реалізації правових вимог, вказівок, настанов [6, с. 14].

Н. Гнасевич відзначає, що «ментальність українців має визначальний вплив на такі основні риси їх політичної культури, як волелюбність, демократичність, толерантність, а також утворює пріоритет особистих інтересів над загальнонародними, політичний конформізм, схильність до анархізму, міжособної боротьби» [2, с. 16]. А, на думку В. Ковальського, «головна закономірність у сенсі феномену ментальності, правової зокрема, полягає у ставленні до влади: українці довели, що жодної влади не визнають і жодної довго не витримують». Дослідник зауважує, що перебуваючи 300 років під польською короною й 350 років під протекторатом Москви, вони залишалися народом, який жив своїм життям. Поняття «влада» ніколи не ототожнювалось

на українських землях ні з якою зовнішньою силою, ні з «богом обраною» персоною. Навіть такий авторитет, як Богдан Хмельницький, зобов'язаний був виконувати постанови старшинської ради, яка залишалась головним органом влади [7, с. 24]. Ця теза, висловлена автором в 2010 році, стала особливо актуальною в світлі останніх революційних подій в Україні, що мали наслідком повалення корумпованого антинародного режиму та виникнення такого соціально-політичного феномену як Майдан.

Іншою закономірністю щодо феномена правової ментальності услід за В. Ковальським ми визначимо авторитет права, який має асоціюватися з авторитетом його джерел та носіїв. Право постійно збільшує сферу суспільного впливу, внаслідок чого ставиться більше вимог до правового регулювання. У процесі трансформації держави і суспільства відбувається зміна впливу права на систему правового регулювання. Право набуває регулятивного сенсу щодо суспільних відносин, які раніше не потребували правової регуляції. Разом з тим, воно набуває також ціннісного сенсу щодо суспільства, груп людей й поза правовими відносинами, поза правовим порядком. Даний процес, на думку вченого, має кілька складових. «По-перше, посилення ролі права, охоронного регулювання, яке має суб'єктно-об'єктну природу і вертикальну структуру, а тому забезпечується конституційним устроєм держави, впорядкувальною діяльністю державних органів. Правова дійсність як певний базис функціонування, серед іншого, охоплює правові ролі, реальну правову поведінку юридичних і фізичних осіб та відповідні стандарти такої поведінки. По-друге, у цьому процесі відбувається ефект регламентаційної, упорядкувальної діяльності держави та її органів. Охоронна і регулятивна функції мають більш широкий спектр впливу на суспільні відносини через заборону, примус, санкції, ризики втрат тощо. А інструментарій регулятивної функції проникає практично у всі соціальні процеси, в тому числі у виробничу сферу, побутові й міжособистісні відносини, індивідуальну й масову свідомість, культуру і ментальність українських громадян» [7, с. 24].

Є. Копельців-Левицька вказує, що «абсолютний характер норм і цінностей природного права цілком зіставний з нормами і цінностями релігійної моделі морально-правової реальності. Більше того, природне право запозичує принцип абсолютності зі сфери релігії й моральності, з якими воно тісно пов'язане і які здавна культивують сферу духовно-практичних відносин людини з абсолютними цінностями і нормами. У цьому випадку систему абсолютних природно-правових цінностей таких, як життя, особистість, гідність, свобода, вінчає надабсолют – Бог. Без нього вони втрачають свою абсолютність і стають

відносними, а, отже, – беззахисними перед зазіханнями будь-яких соціальних суб'єктів – від індивіда до держави».

Таким чином, на думку вченої, стає очевидним взаємозв'язок між релігією і правом як складовими ментальності особистості, народу, нації, і, навіть, людства в цілому. При цьому стає беззаперечною та обставина, що саме з причин уже зазначеного взаємозв'язку будь-яка зміна в одній сфері призводить до змін в іншій. Якщо всі ці цивілізаційні розбіжності впливають з різного розуміння співвідношення між Богом, Світом і Людиною, що виявляється у відмінностях між релігійними картинами світу, то відповідним чином це відображається у сфері природного права. І тоді виявляються докорінні відмінності в ієрархії цінностей Заходу і Сходу, великих і малих держав та народів, тих чи інших менталітетів. Адже якщо у сфері однієї ментальності визнається пріоритет інтересів і потреб індивіда (Захід), а у сфері іншої – спільноти (Схід), то стає очевидною можливість або неможливість визнання і прийняття тих чи інших цінностей, наприклад, тієї ж свободи [8, с. 96].

На формування ментальності сучасної української нації, у тому числі й правової, вплинув ряд факторів, які сягають ще давніх часів. Саме вони наклали свій відбиток і сформували систему загальнолюдських та правових цінностей, які визначають теперішню модель нормативно-правових символів і світоглядно-ідейних образів. Виявляючи ментальні настанови, які мали негативний вплив на формування національної єдності українського народу, Н. Гнасевич спочатку визначає природні та споконвічні, а потім набуті в умовах політичного поневолення. До перших вона відносить *крайній індивідуалізм, у тому числі й егоцентризм, переважання емоційного, почуттєвого над інтелектом і волею та явно виражені складники селянської психологічної настанови*. Звідси джерело домінування особистих інтересів типового українця над загальнонародними та державницькими, небажання підкорятися органам державної влади, підозрілість до їх зміцнення, схильність до малих форм організації, до анархізму (громадоцентризму); критиканство, міжусобна боротьба, політична фракційність, хвороби отаманства, бунтарство, прояви зрівнялівки, емоційність при розв'язанні політичних проблем, недостатній розвиток вольових якостей та цілеспрямованості, недисциплінованість, притуплені почуття громадянського обов'язку.

До другої групи ментальних настанов, що їх спричинили століття підневільного стану України, належать *психологічна мімікрійність, формалізм, рецидиви рабської психології, комплекси меншовартості та кривди*. У політичній культурі ці психічні характеристики прояви-

лися в надміру спрощеному сприйнятті політичних явищ і процесів, у недооцінці їх як вирішальних факторів національного життя, в недостатньому усвідомленні корінних потреб та інтересів народу, передусім у значущості власної держави, в некритичному сприйнятті чужоземних політичних цінностей і норм, в невірі у сили власного народу і в покладанні надто великих надій на безкорисливу допомогу інших держав, у рабському служінні іноземним правителям, приниженному почутті національної гідності, в кар'єризмі, головно шляхом зради національних інтересів, у проросійських та інших чужинських політичних орієнтаціях. Крім цього, Н. Гнасевич до цих чинників відносить також *етноментальну неоднорідність суспільства*, породжену тривалою насильницькою розірваністю українського народу, його території між різними державами та спрямованою асиміляцією. Різні ментальні настанови формували і різні типи політичних цінностей та ідеалів, віддаляли українство від власного культурного коріння [2, с. 17].

Н. Гнасевич підтримує і В. Ковальський, який вказує, що «ментальність українського народу обумовлена *трансцендентною жіночністю архетипу «Україна»*, що проявляється у національному характері українців: чуттєвість, емоційність, любов до дітей, швидке інтуїтивне сприйняття сутності складних природних та соціальних явищ, мрійливість, допитливість». За спостереженнями вченого, у невідомій українській психіці домінує материнсько-жіночий елемент над батьківсько-чоловічим, а звідси – формування репродуктивно-відтворювального, імітативного, а не творчого начала. Він зазначає, що на українській ментальний архетип вплинув так званий *«радянський архетип»*, який спотворює національну свідомість, культивуючи таким чином певну правову ментальність. До основних рис радянського менталітету можна віднести відсутність волі до покращення долі власними силами («рідна партія про все подбає»), показна працелюбність («аби керівництво помітило»), амбіційність («знай наших»), патерналізм («батько про все подбає»), правовий нігілізм («по-людськи краще ніж по закону»), правовий інфантілізм («закон – як дишло»), правовий екстремізм («сила права – це право сили»), анархізм («договори виконує лише слабка людина») тощо.

Певною особливістю, на думку дослідника, також є і те, що позитивні риси правової ментальності суттєво деформуються під час реалізації своєї всесвітньо-історичної місії, як буфера між двома типами цивілізацій – західної, європейської, та східної, мусульманської. На ментальному рівні це зумовило постійну гіперболізацію зовнішніх чинників, постійне прагнення покласти на них провину за свої численні біди, суцільні негаразди. Тривала відсутність в українського

народу власної держави відбилася в національній правосвідомості як стан людини, що є фактичним хазяїном землі, але через дію зовнішніх, ворожих сил, не може бути її вільним господарем («прийдуть кляті вороги і все попалять»). Саме з цього коріння проростають примирення з негативними явищами, терплячість, зайва сором'язливість, прагнення уникнути особистої відповідальності за стан громадських справ.

В. Ковальський наголошує: вказані риси правової ментальності українського народу, з одного боку, є його особливостями та історичним надбанням, а з іншого, можуть стати серйозною перепорою для інтеграції у Європейське співтовариство. Він уважає, що передчасно говорити про необхідність орієнтування на європейський правовий простір доти, поки ми не будемо поважати власне право, не створимо власні правові цінності та не виробимо на достатньому рівні правову культуру [7, с. 26].

З одного боку, звісно, не можна не погодитись з автором, та, з другого – не варто забувати, що народи багатьох держав колишнього соціалістичного табору вступали до ЄС маючи таку саму деформовану комуністичним вихованням правову ментальність. А зараз, під дією європейських правових цінностей, що активно проникають в свідомість громадян новітніх членів Союзу, їх правовий менталітет якісно змінюється. Адже всі визначні педагоги відзначали: свідомість та поведінку людини (як і соціуму в цілому) переважно визначає саме її оточення. Тому, можна впевнено стверджувати, що вступ України в Європейське співтовариство відіграватиме позитивну роль в трансформації правових архетипів її народу. Тим більше, що про своє прагнення посісти гідне місце в єдиній Європі українці вже заявили на весь світ.

Розглядаючи зовнішні чинники формування національної ментальності, О. Гомотюк наголошує, що орієнтація на протилежні полюси – Європу і Росію – не розв'яже клубка протиріч державного будівництва, а ще більше поширюватиме регіональний сепаратизм, відсуваючи на задній план єдність населення. І хоча країни-члени ЄС і НАТО визнали існуючі кордони України і практично відмовились від політичної мобілізації національних меншин у прикордонних регіонах, та цього не спостерігається стосовно Росії, яка об'єктивно не зацікавлена в єдності української території і тому намагається продовжувати імперську політику «контрольованої нестабільності» з метою підтримки сепаратизму. Це надзвичайно чітко прослідковується в «післямайданівський» період. Попри різновекторні програми «Схід» і «Захід», методи їх реалізації, історичний досвід українців свідчить – ніколи зовнішній фактор не був визначальним для вирішення питання державної незалежності – чи в козацьку добу, чи в період національно-визвольних змагань 1917-21 років.

Синдром меншовартості особливо поширюється у нинішньому суспільстві, де відсутня чітка програма виходу із політичної, економічної, духовної кризи, провокуючи умови феномену «старшого брата». Місце Росії поступово займає Євросоюз і почасти НАТО. На думку дослідниці, деяка частина соціуму сприймає членство в цих організаціях як можливість перекласти проблеми країни на нових потенційних союзників. Додаткові бонуси такі настрої отримали в кінці 2004 року, коли США, Росія, Польща, Литва, Євросоюз стали активними учасниками нормалізації внутрішньополітичної ситуації в Україні. Тобто зовнішній чинник все ще має вплив на українську ментальність. Західний чинник сприяє формуванню демократичних цінностей у суспільстві, долаючи крайній індивідуалізм українця, Росія ж прагне загальмувати процес демократизації і об'єднання української нації. Водночас, О. Гомотюк звертає увагу на те, що обидва чинники не сприяють утвердженню української ідентичності та ментальності, а загострюють процеси асиміляції в більш потужних субрегіональних та глобальних вимірах [9, с. 214].

Завдяки глибоким генетичним корінням, ментальність – явище стабільне, стійке, тривале. Орієнтований на традицію, силу звички, інтуїтивне відтворення минулого досвіду, менталітет еволюціонує відносно дуже повільно. Зміни в системі ментальності великих народностей помітні лише при співставленні в межах різних історичних епох (наприклад, менталітет українців часів доби Київської Русі чи козацької держави), але і в таких співставленнях простежується те загальне, спільне, що зберігається як цементуюча, інтегруюча основа ментальності етносу (прагнення, звички, звичаї, символіка, тощо). Така властивість до несприйняття новацій характерна і для менталітетів інших, більш дрібних соціальних спільностей, для вікового, регіонального, професійного менталітету, тощо [10, с. 443].

С. С. Сливка дає перелік ментальних атрибутів в системі позитивного права, що виступають своєрідними структурними елементами правової ментальності українського етносу. До них він відносить: «нааявність захисту гідності людини; ставлення до освіти та науки; ставлення до влади; співвідношення форм владності; відродження історико-правових цінностей у національному праві; ступінь вмісту моральних норм у позитивному праві; причетність до наказового права; дотримання задекларованих зобов'язань; відображення зовнішньої мирної політики; існування взаємовигідних відносин з іншими державами, націями, що відображається на підсвідомому рівні в культурології національного права» [11, с. 187].

Зокрема, «духовний феномен *гідності людини*, як міра утвердження в людині особистісного начала, прояв особистісних цінностей

людини, є вищим, первинним щодо матеріальних благ, духовною першоосновою, що визначає природу людини, її автономію, забезпечує погляди на життя, які притаманні нації, захищає від можливого державного свавілля, сприяє повсякденному олюдненню людини. Ментальність гідності людини найкраще відображена у розвитку вчення про національну ідею, яка має бути відтворена у позитивному праві. Саама національна ідея дає гарантії гідності, визначає цінність людини, забезпечує формальну рівність і свободу, сприяє збереженню своєї особистості і неповторності» [11, с. 187].

Не даремно події на майдані Незалежності в Києві отримали назву саме «*Революції Гідності*». Нація продемонструвала всьому світу: українці мають власну ідентичність, вони самобутні та самодостатні. Україна – європейська держава, що не має нічого спільного з так званим «*євразійським простором*». І ніякі репресії чи тиск зовні не здатні похитнути її громадян на шляху до реалізації прагнень її громадян.

Таким чином, правова ментальність українського етносу є важливим чинником розвитку вітчизняного соціуму. Цей соціально-філософський феномен має глибоке історичне коріння і його вплив на державотворчі процеси має як конструктивний так і деструктивний характер. У зв'язку з останніми подіями в Україні спостерігається трансформація правової ментальності суспільства. По-перше, різко зросла політична активність громадян. Якщо до подій на Євромайдані основна маса українців була аполітичною та мало цікавилась вітчизняними державотворчими процесами, то в ході та після подій січня-лютого 2014 року у Києві й по всій Україні, більшість з них не лише жваво обговорюють громадсько-політичне життя країни, а й самі беруть в ньому безпосередню активну участь. По-друге, широкі кола громадськості відчули реальну здатність впливати на хід подій в своїй країні. Майдан у свідомості людей став своєрідним неофіційним інститутом безпосереднього народовладдя, що здатен не лише брати участь у формуванні виконавчої гілки влади, але і певною мірою контролювати дії та впливати на рішення останньої.

Українці жваво дискутують з приводу таких політико-правових проблем як люстрація державних чиновників, суддів та правоохоронців, реформування усіх сфер суспільного життя (податкової та правоохоронної системи, освіти, медицини, державної служби, армії, механізму державних закупівель та ін.), розширення повноважень територіальних громад, підвищення рівня обороноздатності у зв'язку із зовнішньою загрозою, розбудова рівноправних відносин партнерства з іноземними державами, в першу чергу, з країнами Європи.

Проте, злам свідомості, відхід від «радянського архетипу» відбувається повільно та досить болісно. Це віддзеркалюється в проявах не-

довіри до діючої влади з боку значної маси громадян, в розчаруванні тих, хто очікував на миттєве покращення рівня життя після проголошення курсу на євроінтеграцію та в анархіських і, навіть, відверто злочинних нахилах учорашніх революціонерів. Ментальний архетип «два українці – три гетьмани» перешкоджає національній консолідації навіть перед зовнішньою загрозою. В східних регіонах держави, значна частина населення яких з різних причин не сприйняла цінності Майдану, спостерігаються тенденції до сепаратизму та колабораціонізму.

Лише подолання всіх вказаних негативних проявів може призвести до консолідації нації та створення передумов для подолання всіх внутрішніх та зовнішніх небезпек.

Література

1. Мельник З.П. Правова ментальність і рецепція / З.П. Мельник // Університетські наукові записки. – 2007. - № 4 (24). – С. 38-42.
2. Гнасевиц Н. Формовияви української ментальності в контексті становлення правової держави / Н. Гнасевиц, І. Гнасевиц, В. Паучок // Психологія і суспільство. – 2011. – № 3. – С. 14–21.
3. Бычко А.К. и др. Коммунистическое мировоззрение: диалектическое единство общественного и индивидуального / А.К. Бычко, М.Н. Верников и др. – Отв. ред. М.Н. Верников. – АН УРСР; И-т общ. наук. – К.: Наукова думка, 1989. – 367 с.
4. Бычко И.В. Идеологические альтернативы: философско-социологический анализ / И.В. Бычко, М.П. Бузский, А.Т. Гордиенко и др. – К.: Изд-во при Киевском государственном университете, 1989. – 185 с.
5. Грабовська І. Українська ментальність крізь призму ХХ століття / І. Грабовська // Пам'ять століть. – 2000. - № 1/2. – С. 3-13.
6. Ковальський В. Правова ментальність як ознака кризи правосвідомості / В. Ковальський, Н. Хлистова // Юридичний вісник України. – 2010. – 3-9 квіт. – (№ 14). – С. 14.
7. Ковальський В. Феномен правової ментальності: сутність та закономірності / В. Ковальський // Юридична Україна. – 2010. - № 4. – С. 23-27.
8. Копельців-Левицька Є. Національна правосвідомість як вияв ментальності українців / Є. Копельців-Левицька // Право України. – 2009. – №7. – С. 95–103.
9. Гомотюк О. Ментальність українського народу: вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на процес її формування / О. Гомотюк // Українознавство. – 2011. – № 4. – С. 211–216.
10. Філософський словник соціальних термінів. Видання третє, доповнене. – Х.: «Р.І.Ф.», 2005. – 672.
11. Сливка С.С. Філософія права: навч. посіб. / С.С. Сливка. – К.: Атіка, 2012. – 256 с.

Штена А.А.

К ВОПРОСУ О СУЩНОСТИ ПРАВОВОЙ МЕНТАЛЬНОСТИ

В статье раскрывается феномен правовой ментальности, закономерности ее возникновения, функционирования, подается ее общая характеристика и структура.

Ключевые слова: ментальность, правовая ментальность, закономерности феномена правовой ментальности, общество.

Shtepa A.A.

FOR A QUESTION ABOUT AN ESSENCE OF LEGAL MENTALITY

The phenomenon of legal mentality, patterns of its origin, functioning, is given its general description, opens up in the article.

Key words: mentality, legal mentality, patterns of phenomenon of legal mentality, society.

Надійшла до редакції 5.05.2014 р.

